

POEZIJA KAO SEIZMOGRAF SITUACIJE

(jedan pogled na savremenu zapadnonemačku poeziju)

I

Stanje u kojem se našlo posleratno nemačko pesništvo ne može se ni sa čim porediti. Hitlerizam je doveo do prekida tradicije i duhovne izolacije Nemačke u odnosu na ostali svet, s druge strane rat: masakri, razaranja, glad doneli su skoro čitavoj posleratnoj generaciji zapadnonemačkih pisaca: pometenost, nevericu, nemoć, osećanje krivice i pesimizam; i taj žig prokleta i apokaliptičkih raspoloženja još i danas dobrim delom nosi čitav jedan generacija čiji je literarni debit bio u stravičnim danima rata. „Nema više filozofskih sistema u lirskoj formi, težiše za velikim projektima, učenja o bitku i životu, revolucionarnog patosa orijentisanog na promenu stvarnosti“ pisao je Hans Egon Holthausen u svojoj antologiji moderne nemačke poezije. Došlo je do „opšteg otuđenja...“ O celini nema današnji pesnik više nikakvo mišljenje, a nije više ni sklon da se oseća odgovornim za svet ili da pretenduje na položaj zastupnika čovečanstva... on se drži pojedinačnog... Vlada jedna postpotopna atmosfera“.

Zatim: podela Nemačke na istočnu i zapadnu, koja ipak nije literarno tako duboka kako se obično misli. Berlin je prestao da bude duhovno središte nacije. Ulogu nekadašnjeg Berlina podelili su sa Berlinom: München, Stuttgart, Tübingen, Köln, Darmstadt, Bremen, Hamburg, Frankfurt... Neki pesnici su izgubili domovinu: Hans Arp je ostao u Francuskoj, George Forestier je kao francuski vojnik nestao u Indokini, Jevrejka Nelly Sachs živi u Stockholmu, Paul Celan u Parizu, Austrijanka Ingeborg Bachmann u Zürichu — a ipak svi oni u podjednako meri pripadaju savremenoj zapadnonemačkoj poeziji. Nije došlo do masovnog povratka pisaca emigranata, kako se to očekivalo. Mladi sa većinom njih nisu uspeali da uspostave kontakt. Vreme velikih izama bilo je prošlo. Morali su da krenu od „nulte tačke“, da traže svoje „učitelje“. Zato se Lüthsova antologija mladih autora i zove „Početak“ (Der Anfang).

Počeli su tražiti vremenske analogije: jedna od njih je bila epoha nemačkog baroka i za mene je upravo simptomatično okretanje Gryphusu — velikom pesniku tridesetogodišnjeg rata, nemačke tragedije, bede i poniženja. — Njegove pesme sa oduševljenim predgovorom izdaje mladi zapadnonemački pesnik Enzensberger, dok mu doajen istočno-nemačke poezije Becher posvećuje sonet.

I dok se manji deo, uglavnom starijih pesnika, i dalje kreće već tradicionalnim vodama nemačke lirike od Claudiusa Goethea i romantike do Rilkea i Hofmannsthal, druga grupa, pretežno mladih okreće se ekspresionizmu, oslanja se delimično i na iskustva nadrealizma. Pored poznog Rilkea, učitelji mladih su postali Traki, Loeck, Weinheber, bivši dadaista Arp, Gottfried Benn, Brecht i nesrećni, furijski progongonjeni mladić — Hölderlin.

Stariji pesnici, koji su delom pripadali konzervativnoj i religioznoj struji u nemačkoj književnosti, doživljavali su tradiciju stajati, težeći da se drže „vrednih vrednosti“ i želeli su da po svaku cenu stvore u sebi jedan srednj, miran i harmoničan svet. Njihov uticaj na najmlađu pesničku generaciju, sa izuzetkom, donekle, Wernera Bergengruena ipak je bez većeg značaja.

Posebno mesto među starijim pesnicima zauzima Georg Friedrich Jünger. U svojim bukoličkim pesmama inspirisanim južnim podnebljem, njegovim šumama i maslinjacima, on teži za jednom aristokratsko-ničeanskom, ali ne samo dionizijskom već i apolonijskom približavanju grčkoj klasi, njenim bogovima, mitovima i elementarnom (vazduhu, vodi).

Posle rata mladja generacija i neki od starijih pesnika kao Benn, Lehmann, Arp i Marie

Luisse Kaschnitz, uneli su nove tonove, boje i linije u svoja ostva renja. U ovoj grupi našli su se pesnici koji su mučno doživljavali i preživljavali prividni mir i sigurnost, predavali se stvarnosti, protiv nje se borili ili pred njom uzicali, težili za jednim novim redom stvari ili padali u spleen, osećali kako raspadanje nasledjenih „vrednosti“ dovodi do anamneze, bolnog umiranja romantičarskih iluzija, sveta bajke koji se mogao pojaviti još samo u novom savremenom rihu („Pozivanje velikog medveda“ Ingeborg Bachmann) i koji je brisala nemilosrdna aparaturna robotizovane stvarnosti i njene bezdušne civilizacije. Poetski rezultat bila je „apoteozna prolaznost“. (Tens). U Bennovim posleratnim pesmama ogleda se potpuna neverica u čoveka i saznanje čovekove opustošenosti, poraza i bede:

Šta je čovek — noć možda prespavao. Ali pred brljanje opet već tako umoran
(Iz zbirke „Après-luude“)

iz čega se u njemu radja želja za povratkom u pradavna, beslovesna stanja bića:

*O kad bi naši praprapreci bili
Grumen sluzi u nekoj toploti bari
Život i smrt, oplodnja i radjanje
Da klize iz naših nemih sokova*
(Pevanja I)

U toj pustoši Benn vidi jedini smisao u odiranju od sveta: „Kako može neko ko peva da sa tim povezuje neki sporedni smisao? Ko peva stoji ipak protiv celog sveta. Protiv ne znači neprijateljski. Samo neka produbljenost i bezglasnost je oko nje-“

*Reč, rečenica iz šifara raste
Prepoznati život, smisao plah
Sunce stoji, sive čute
I sve se k' njoj zgrudava
Reč — s'jav, let, vatra
Plameni hitao, zvezdani potez
I opet mrak, čudovište
U praznom prostoru oko sveta i mene*
(Re)

Iako mu je ideal: „apsolutna pesma... pesma bez vere, pesma bez nade, pesma nikom upućena“, Benn nikako nije larpulartista... „Pesništvo ne popravlja vreme i supstanci, njegovo dejstvo orijentiše se na genu, na naslednu masu... suština pesništva je beskrajna uzdržanost... Sve se stvari prepliću, svi pojmovi i kategorije menjaju u trenutku kada se umetnički posmatraju... Suština pesništva je zavrešnost i fascinacija.“

Posle rata doživlja svoj novi procvat poezija Hansa Arpa, koji je u inostranstvu mnogo poznatiji kao kipar Jean Arp. Njegovih stihovi, u uskoj vezi sa nadrealizmom, puni olovne sete, groteskni i simultani, slobodni do krajnje granice u svojoj kombinatorici i destruktivnosti, vrše ta kodje osetan uticaj na poetsko stvaranje mladije i najmladije pesničke generacije.

Svoju stvarnost neki od ovih pesnika pokušavaju ponekad da odraze na jedan čudovišan, ciničan — ironičan način:

Pada kiša od urana (Peter Dorn)
*Golubovi na Trefalgar skveru
Pokrenite set dižite buku
Jurite crvenom svetlu
Svarajte saobraćajne nesreće
Ubijajte! Palite! Kidnapujte!*
(Klaus Reichert)

Dobar deo posleratnih pesnika počevši od rano preminulog Wolfganga Borcherta, polazi od duhovne situacije posleratne nemačke omladine i mladih ljudi, čije su najbolje godine bile posećene nacizmom i ratom, pa isto vreme živi u opsesivnim sećanjima na preživljene užase bombardovanja, glad i bekstva u i osećanju nelagodnosti zbog današnjice, otudjeni ponekad do nihilizma od svoga vremena i svoje zemlje (Rudolf Hagelstange, Holthausen, Günter Eich, Karl Kro-

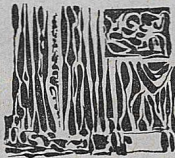
low, Wolfdiereich Schnurre, Enzensberger) slućeći nove i još paklenije katastrofe:

*Rodni grad, kako li ću ga naći?
Sledeći rojeve bombardera kući doći?
Ta gde se nalazi.
Gde grane
Plivanje dima stoji.
Ono u plamenu tamo
Je ona.
Rodni grad, kako li će me doćećati?
Pred mene dolaze rojevi ubilačkih*
(bombardera)
Požari objavljuju vama moj povratak
Prethode sinu.

(Wolf Dietrich Schnurre; Povratnik)
Posmatrajte sada vrhove prstiju nisu
(li se već obojili)
Jednoga dana doći će opet iskorenjena
(Kuga)
Poštar će je ubaciti kao pismo u
[sanduk koji zveči]

*Ko je sa užasom prijatelj dobar
Posetu njegovu može u miru da čeka
Mi se upravljamo uvek prema sreći
Ali ona ne sedi rano na našim
[stolicama]*
Posmatrajte vrhove prstiju kada se
[oboje crno]

(Günter Eich)
Neki od savremenih zapadnonemačkih pesnika melanholično se obraćaju prirodi i primitivnom životu (Lehmann, Krolow, Hagelstange, Piontek, Enzensberger) doživljavajući ih često mitski. „Bežeći“ iz stvarnosti oni u stvarni poriču nehumani karakter vremena i izriču mu punu presudu. Uopšte, za stanje koje vlada u sadašnjem zapadnonemačkoj lirici karakteristično je suprotnost između tog predavanja prirodi i uzmicanja u mitove i legende i preživljenog, ali ne i savladanog doživljaja istorije; padanja u idili i hladnog ulaženja u egzaktno prirodno-naučno područje (Hölle-

SVE JE PRAH. TU SU SAMO STEPENICI

*Ipak se dopadne ponekad prahu
da ustane na prah. Tada se mrze
meso i meso. Palate
se bacaju na kolibe
Gvođje prodire u mir kamena
Nesazrelo žito umire pod koracima
ratujućih vojski... atomi*

*Gvođje umire brže i vraća se
u zemlju. Maiter umire brže
meso izgara u časovima, sekundama
Ah, kakva brzina*
(Rudolf Hagelstange:
Pesma godina)
*Ko će izbrljati ruine našeg sveta — i
[više]*
Mrakove koji su između njih bili
(Tabula rasa)

*Što Hamlet neće nikada više
Kod svoje drage da spava
Imaju krevet i krevet je prazan
Ladja nema tuke*

*Čuje se kako priziva duhove
San i smrt i kraj*
— — — — —
*Svet mora da se razdvoji
Svet u smrt...*

*(Hans Egon Holthausen:
)Balada po Shakespeareu)*

Smrt je majstor iz Nemačke
(Paul Celan:
Mrtvačka fuga)

ČIGRA

*lude — čik vatri i čik vodi — sjene
podsvesestan svijet oko prsta
dva svijetla u pustinji, dva golema krsta
— tajna nada i tajna riječ u zamku sjedinjene
gore, niz pleća toče crne vode
bistri se jedna istina davna
čvrsto glavu u ruke, evo dana
iz tijela, sunce srce probode
to se za čelom crne bitke vode
da se otvore tavnine, da se razlože
crnila na pjesme neophodne
ko nema snage da se umištava — ne može
odoljeti, iz tijela sunce srce probode
to se za čelom crne bitke vode*

*tanušna boljko na vjetru, špasonosni zatone
jutra se u crnu jagunjad preoblače
zarani: promuklo sunce, nado: ljupko se giba
[more, tone
crna lađa u čelo, evo vatrosječe, iskače*

*iz korita očaja, brdo, nenijano zamorče, dan će
isukati bitku pjesmu, plače
obalom vjetra miština, spavaj smrtonosno, sad će
crvi iz probušene utrobe — kru se u zvijezde rastače*

pa šta

*prihvatite, van mene, razjedinjene nutrine, krstače
podnose što voda nosi — ni koraka!
kosti se jedna po jedna do gole kože svlače
pažite: smrt na vrhu ugarka!*

*jedna me istina
od sumaglice i nevidela
podmuklo —
gustim disanjem umištava*

pa šta

*nije to, prijatelju, lovim u mutnoj vodi, ni raspeće
samo: nebo je olučno i prelomljenih udova
samo: neko je opet na vjetru vjetren okovan
samo: svijet je u dnu mene prestao da se okreće*

ej

*zamisli, ti koji sve zamišljaš, ti zanesen, rominja
zločudica, drvo pred mojim očima u životinju izrasta
pljušti kiša od korenja iinja —
ti koji sve zamišljaš, zamisli: lasta*

*sunca — probola zavijoreno čelo
i kud sad sa takvom provajom, iz razletjelih pluća
[iskaćem*

*dok ruke otvaram vjetrovima, čemu da otvorim tijelo?
— kad vidim: jutra se u crnu jagunjad preoblače*

*opomeno
smrt je neophodna
da te njenim imenom iskažem*

*skloni se, skloni se, uvuci se pod nokte, prijatelju,
jutra braminjaju, vuna me u mutne konce zamotava
malo srži, malo očju — melju
jutra nedoumicu u crnju, počinje da se survava*

*nebo — ispruži ruke, evo ravnice — u zvijezdotočja
zemlja — pokrij me po glavi, uguši me vazduhom —
[u pećine*

*pluća — nasloni se da te zaštitim, uhvati sjenku
[za grlo — u otočja
no čega, čega, otrovana vilico?, razvaline*

*otvaraju vrata u podsvojest zidova, nemoj prije mene!
imamo: zemlje do guše, kamenjenog vremena, obrve
da posiječemo vatra, mjesječeve mijene
da teku uzvodno, i crve*

*da oriječimo prostor, taj negrad
što ga zloreka rijeka rastače*

*pobegni, prijatelju! jutra se preoblače
u crnu jagunjad*

*opomeno
smrt je špasonosna
smrt je gusta riječ
da te iskažem*

Gojko JANJUSEVIĆ